

A bírálóbizottság értékelése

Nagy Levente értekezésében arra keresi a választ, hogy miként nyilvánult meg a reformáció az erdélyi románok között, és implicit módon hogyan értékelhető és értelmezhető ez a sajátos reformáció mint történeti folyamat. A hozzávetőlegesen 1520 és 1730 közötti időszak áttekintése kronologikus nézetben jeleníti meg azokat a releváns epizódokat, amelyek a románság és reformáció viszonyát meghatározták.

Az értekezés módszertani és historiográfiai alapjait az 1980-as években megjelent és azóta is látványos recepciót mutató felekezetszervezési és konfesszionális elméleti paradigma biztosítja.

Az értekezés egyik nagy erénye, hogy módszertani és historiográfiai téziseit impozáns forrásanyagban (levéltári dokumentumok, korabeli kéziratos és nyomtatott szövegek) érvényesíti, amelynek a feltárását és használatát példás filológiai és forráskritikai igényességgel végezte el. Hasonlóképpen figyelemreméltó a munkát záró függelék, amely a 16–17. században románra lefordított magyar kálvinista énekek jegyzékét (102 tétel), illetve Michael Halicius magyar verseit teszi közzé.

A disszertációban a románok reformációját megjelenítő nagyelbeszélés alaptézise szerint „a jól meghatározható nemzeti kultúrák között létezik egy köztes, több identitású kultúra is, mely egyszerre tartozhat két különböző letisztult nemzeti kultúrához.” Ennek a köztes irodalomnak és kultúrának a reformációba ágyazott történetét a disszerens a 16. századdal kezdi és a lutheranizmusnak az erdélyi románság körében mutatkozó korai nyomait regisztrálja (1540–1560). Az 1560-as évek folyamán János Zsigmondnak a románokat érintő vallásügyi intézkedései új helyzetet teremtettek, ennek kontextusában bír sajátos jelentőséggel a *TâlcuŃ evangheliuŃ* c. román prédikációs kötet, amelynek a kálvinista jellege legalábbis vitatható. Ugyanez érvényes az 1581-es Coresi-kiadványra (*EvangheliuŃ cu invatatura*) is. Mivel nem tudott megerősödni a román „kálvinista” egyházszerkezet Erdélyben, a későbbiekben egy hibrid, transzkulturális és transzkonfesszionális egyházszerkezet alakult ki, amely vallásilag és kulturálisan is csupán egy köztes állapot a protestantizmus és a keleti orthodoxia között. A 17. századot lefedő áttekintés Bethlen Gábor valláspolitikájának és Kirill Lukariszhoz, a konstantinápolyi pátriárkához fűződő kapcsolatának tárgyalásával indul, fókuszában az 1629. szeptember 2-án kelt, a fejedelemhez intézett Lukarisz-levéllel, melyről a disszerens megállapítja, hogy Kemény József-hamisítvány. A 17. századi református-ortodox viszonyrendszernek az alapos bemutatását magabiztosan végzi el az értekezés. Miként kimerítő részletességgel tárgyal egy sor kérdést: a Bethlen által lefordított, de elveszett román Biblia esetét, vagy Alsted és Bisterfeld Lukarisszal folytatott levelezését. Érdemi méltatást kapnak a román reformációnak az e korszakban keletkezett legfontosabb forrásai. Ilyen a *Scutul catichismusului* (1656), magyarul a *Katekizmus pajzsa* című vitairat (RMNy 2641), amelynek mély tartalmi elemzését e disszertációban olvashatjuk először. Szerzője minden bizonnyal Csulai György, II. Rákóczi György udvari papja volt. A *Kondíciók, irénizmus, népi vallásosság* című fejezet egyik oldalról bemutatja azokat a teológiai elgondolásokat, amelyek talaján az erdélyi reformátusok megpróbálták hitelveiket érvényre juttatni, a másik oldalról pedig leírja a befogadói közeg hitbeli és egyházi állapotait. A korszakban románul kinyomtatott szövegek két legfontosabb darabja az 1648-ban kiadott *Újtestamentum* és az 1651. évi *Zsoltárok* együtt a kálvinista román kéziratos zsoltár és énekeskönyvek áttekintésével meggyőző és rendkívül alapos. Akárcsak a román kálvinista humanista Michael Halicius életpályájának és munkásságának a bemutatása is. Az utolsó fejezet, *A kálvinista unió kudarca – a katolikus unió sikere* azt a folyamatot írja le számos primér forrásra alapozva, ahogyan a fejedelmi Erdély megszűnte után a berendezkedő új hatalom a katolikus egyházzal együttműködve főként éppen a románság reformált gyülekezeteit unította a római egyházzal, kialakítva a románság görögkatolikus egyházát.